

Megragodottságában

(Hálával a puszta szellemének)

„...a tágas síkságokon, melyek Felfelé irányítják a tekintetünket.”

J. W. Spagnum: Alföldek bölcsessége

„Abból ítélem meg, [...] hogy mit érünk, mikor mozdulatlanok vagyunk.”

Antoine de Saint-Exupéry

„A mozdulatlan: az ég alatti meghatározó törvénye.”

Csung Jung

„A szellem mélységes telítettségétől megingathatatlaná válik a szív.”

J. W. Spagnum: Alföldek bölcsessége

„Itt mindent jobban kell szeretni, mindenhez közelebb kell hajolni...”

Szabados György a Járás pusztaságáról

Minden olyan nagy kultúra a hely szelleméből fakad, amelyet az egyetemes szellem példaként tartunk számon. A hely szelleme (genius loci) részleteiben és összességében is az Egésznek a prizmatörése. Nem paradoxon, hogy a legnagyobb létformáló erő a kisebb által, akár a legkisebben keresztül is hat, hiszen „a Teremtő kilehelte önmagát a Mindenségbe”. A hely szelleme a teremtőerő rejtélyes megnyilvánulása. Magával a Teremtés titkával rokon. A bölcseltek egybehangzóan mondják: a Természetfeletti mindenben föllelhető. Más szóval: minden Részben mindenkor tetten érhető és fölmutatható az Egész. A genius loci a világ minden táján egy szerves egység, egy jellemző arcvonás a világ arcán. Hangsúlyai mindenhol eltérőek, hiszen a jelenségek világa a különbözőségek által él, két egyforma fűszál sincs a világon.

Kultúrák, nemzetek, népek, családok, egyének, állatok, növények... mind valamilyen módon a genius loci alárendeltjei vagyunk. Természet-szerű, hogy csak a rajta s vele élők bonthatják ki a legteljesebb válaszokat sorsukon keresztül.

Szellemi nagyságaink közül többen állítják: a magyar kultúra szellemiségének gerince a síksági léthez kötött, az alföldinek nevezett kultúra

a magyar szellemiség centruma. A megtartó közép. Éppen ezért várható, hogy a megújulás is belőle fakadhat, általa történhet. A par excellence időtlenség „tájából”. A fölgyorsult bomlás, a mechanikusan élt, azaz a füstbe ment idő korában. És bizton állítom, hogy ez nem hazabeszélés. Lassan fél évszázada járom a szülővárosom, Magyarkanizsa szélén lévő, Járásnak nevezett pusztát, azóta ez az érzet bizonyossággá nőtt bennem. Megpróbálom fölvezetni.

*

A suttyó koromban szinte észrevétlen megragadott Járás-élmény azóta is fogva tart. A szülő-

Járás I., Dobó Tihamér festménye

városom, Magyarkanizsa szélén föllelhető szikes pusztaságot nevezik így.

A pusztán érzett boldogságérzet számomra erősebb, mint bármi más. Idő kellett, mire rájöttem: az égi nyugalomhoz, békességhez van köze.

Úgy érezni, itt semmi sem mozdul. Holott minden mozgásban van, a fűszálak, a kórók, a bogarak, a porszemek, a felhők..., még a nyári délben sem áll a levegő: itt mindig leng a lég. Mégis, ez a fátlan, nagy sík valójában a mozdulatlanság te-repe.

A nagy merev sík és a miriád rezgő, kicsi, mozdulatlannak tűnő részei állandó változásban élnek, miközben magát a változást szinte nem is észleljük. Egyszerű, tiszta minden, a föld erős, megtartó érzete és a fölénk boruló égbolt lágy-sága valami különös békét hordoz. Paradicsomit. Boldogan elnyúlik, *van* benne az ember. De oda-künn a tájban mindez nem jut eszébe, ez már csak a nekilödulő értelem későbbi kalandozása. Valójában ott semmi nem jut az ember eszébe, egyszerűen és szép lassan eluralja őt a határ-talan nyugalom. Ha tovább engedünk a pusztá szellemének, és teljesen átadjuk magunkat neki, akkor egy idő után megáll az idő, beleolvadunk a Semmibe. Nem az üres semmibe, hanem a nagybetűsbe, amelyben a Minden van. Amennyiben túljut az ember e boldog, meditatívna is mondható állapoton, fokozatosan előnti a mozdít-hatatlanság békességes érzete s a felhőtlen bol-dogság, az öröklét paradicsoma lesz e kies táj. Idő és önátadás kell hozzá. Végtelenig tárgított pillanat és teljes önátadás. „Visszatalálni az egy-szerűség önfeledtségébe” – mondja Pilinszky. A pusztá valóban egyszerű, a jelenségek ezer-arcú világát Egybe fogadó, kép. A síkság valódi titka: a mélyében élő mozdulatlanság. Az időtlen mozdíthatatlanság. Isteni passzivitásával kibír minden fölfordulást idefenn.

„Nagy, süket és szent nyugalma / háborúkat meg se hallja” – mondja Istenről korszakos ver-sében Babits. Ez a „nagy, süket, szent nyugalma” a létező világot fönntartó Jóisten bizonyítéka. Ha szabad profánul mondani: a Lét záloga. Erre a megtartó, éltető, ölelő, mozdíthatatlan világra szóródik rá a parányi embervilág zűrösen patto-

gó élete. Meddig „állna” a világ, ha Ő megremeg-ne, és bűneinkre mozdulva feladná szent nyu-galmát? Meddig, ha nem a Mindenséget tartaná össze végtelen – mozdíthatatlan – szeretetével, hanem minduntalan bennünket pofozna helyre? Valamit megéreztem ebből a '90-es évek dült, háborús éveiben, amikor rendszeresen kimen-tem lefeküdni a Járás sárgaföldjére, és minden alkalommal belső békével megajándékozva ér-keztem vissza megrendült kisvárosunkba. Érez-tem: a Járásnak van igaza, az ő nagy, süket és szent nyugalma az Igaz. És ha kell: előhívja a bennünk élő eltemetettet.

Az eredendő, el nem rontott világot.

*

Fölgyorsult apokalipszis-lavina korunkban – mi másba – csakis a mozdíthatatlanba kapaszkodhatunk. Ennek az örök, időtlen „világnak” megtestesült tája a sík vidék.

Tehát soha időszerűbb tájat!

A mi otthonunk, és mégsem jutunk egyről a kettőre?!

A különbözőségben megmutatkozó és élő föl-di világ egyik alapformája a pusztá és családja: az alföld, a sztyeppe és a többi sík vidék. (Nem hasonlíthatók a sivataghoz, mert a sivatag el-lenpontjuk: a sivatag az entrópia képe, a meg-semmisülés purgatóriuma, a holt időé és a siket csendé.) A pusztá, az alföld üressége viszont valójában teli van. Világa miriád aprósággal teli, csöndje telített csönd, passzivitása az összes le-hetőt magában foglalja. A minden-szülés váran-dós terepe. Szabados György szavaival: „...időt-len öl, örök Paradicsom ez a Nap-imádó tisztás.”

Az örök Paradicsom újjászületését igéri tehát a táj szelleme, s a mostani pusztulás árnyékában mégis szorongunk, mert életünkbe oltani mind-ezt oly kevéssé sikerül.

Fázunk e „Nap-imádó tisztás” közepén. Fázunk e kettős fénynek kitárulkozó, Nap-magma áthatotta föld talaján? Fázunk, mert lelkünket már gyermekként elszigetelték Tőle. Márpedig ha élni akarunk, az elődök hibáján túl kell lépni. Az embert csak az embernél erősebb és nagyobb tudja életmódjának megváltoztatására kényszeríteni. Ezért jó lenne, ha a bajokból tanulnánk, és bévül megváltoznánk, akkor nem kellene meg-

tapasztalni a természet válaszfonjait. Mennyivel könnyebb lenne életünkkel a természethez igazodni, létünket pedig a természetfölöttihez, a Mindenség Urához mérni. Kilépni a civilizációból, és első lépésként megmerítkezni a táj ölelő tágasságában. Majd ledörgölve az elkeményedett felhámot, föloldódni, együtt lebegni a (láthatatlan) tájjal. Fölkészülni az újjászületéshez. Isten mindig jelen lévő világában. Most éppen síksági tájunk „időtlen ölen”.

Mert lélekemelő táj ez, már innen, erről a vakondtúrásról is belátom.

*

A pusztta a mögöttes világ egyedülállóan nyílt transzparenciája. Elemi egyszerűségével a „kezdetet”, a szellemiből kinövő anyagi világot, a Genézis elemi erejű ösképét idézi. Nyílt terep. Akárcsak tükörképe, az óceán. Első pillanatra átlátható, egyértelmű transzparenciája az óceánnál is egyszerűbb – mozdulatlanabb – rajza az embert körülvevő természetnek. Az óceánnál is passzívabb, ez okán tűnik időtlenebbnek, térérzete pedig súlyosabbnak. Mozdíthatatlansága földönkívüli erőt sugall. Ezért mindenkor erős metafizikát hív elő, kettős síkja a horizont mentén pedig egyértelműséget kér a benne élőkől. A teljességet kettéválasztó-összekötő látóhatár kiemel mindent, pontos helyét kéri, és gyorsan kilök minden oda nem illőt. A pusztta előbb-utóbb ledörzsöl magáról minden fölöst, szikár mértékkel él.

Ebben lennék én, kóróember leginkább ott-hon, ebben és ettől látok akképp, ahogy, és ettől

Kóró I., Dobó Tihamér rajza

formálódunk mi, alföldiek olyanná, amilyenné. A zsenge, szélfúttá mohától a szúrós, kiirthatatlan kóróig, ezerjófűig, mind.

*

A többi tájtól a pusztta alapvetően abban különbözik, hogy itt a kicsinek nagyobb a súlya. (Az egész persze nem a kicsi megannyi sorozata adja ki, a síkságot sem lehet bemérni.) Tény, hogy más lépték ural itt mindent.

A földről nézve az ég szinte ránk szakad. Semmi nem szabdalja vagy tagolja. Hiába vagyunk földlakók, az ég boltozatának nagysága itt még inkább meghatározóbb, és miközben az alföldön a természetes foglalatosság a föld művelése, mégis az ég a nagyobb, a súlyosabb. Pontos rajzolatával példázva a láthatatlan való és a jelenségek világának léptékét, mértékét. Tudjuk, a Kicsi – így az ember is – az ég óriásvászna előtt méretik meg. Megkerülhetetlen viszonylatát a hagyomány (helyben is) híven tükrözi, de mai hiánya, a szökdöső állapotok sorsdrámái is erről tudósítanak.

Az alföld képét nézve kiviláglik, hogy a legkisebb fűszál is a magasságos ég előtt rajzolódik ki, és minden a magasságos égbolt és elfekvő látóhatár (horizont) mérőónjainak keresztjében él. Az egyensúly, a harmónia a legkisebb bogár esetében is csak a nagy csönddel, a lég térével együtt értelmezhető, az ég foglalatával kapja meg végleges helyét. Minden kicsinységet az ég nagysága viszonyít, egyensúlyoz, harmonizál. Más szóval: az Ég ölelése ad végleges helyet a Teremtésben. A végtelenné tágult pillanat csön-dös, boldogságos világában. Ilyennek érzem az alföldi kép jellegét, ennek fölmutatását tartom feladatnak, végső soron ebből bontható ki a Hely Szellemének üzenete. Az összes sajátos arcvonásával együtt.

Egy remegő fűszál tartja a végtelen boltozatot. Vagy egy tüskés kóró. „Fűszálon aranyág” – ahogy régi imáinkban mormogták öreganyáink. Itt le kell hajolni, egy apróság mellé állni, azzal együtt szembe fogni, mérni a tágasságot, látni, ülepíteni: vagyis a kicsivel együtt átölelni a nagy egészet. Átélni, hogy valójában nincs külön Kicsi és Nagy. Az alföld egy-öntetű szöttesét emiatt az aszimmetriák szabad kánonjai szövik. Kicsi és Nagy itt önmagában ugyan kiemelt, de ugyanak-

kor végre teljesen összezárt is. „Itt minden konszónáns, semmi disszónancia” – mondta Szabados György egykor, séta közben. Az alföld Harmóniája ebben a Kicsi és Nagy folyamatos feszülésében-oldásában születik. Lélegzete, pulzálása e kettő kiegyenlítő billegésében él, amelynek egyszerre kis és nagy része a benne élő ember. Harmóniája sajátos, számomra is végtelen talány, talán a látvány mögötti zeneiség hullámszerűségével körülírható csupán. Egy biztos: ő maga a Nyugalom óceánja, ahol minden e mozdulatlan látáshatárán vetülő árnyék csupán. Még ha úgy is tűnik, hogy az alföld a láthatárig nyitott, valódi határait mindenkor e (szabad, élő változatokban megmutatkozó) kettős-kötés gondviselő egyensúlya szabja.

Ez a Teremtés nagyvonalúságának számunkra fölmutatott képe.

(Mindezt megtapasztalhatja az ipari civilizációtól elpiszkolódott ember is. Nyilvánvaló, más-ként, ha látó szemmel, tiszta szívvel éljük, mint ha vakon botorkálnánk.)

*

Nem árt, ha tudatosítjuk: a síkságon helyünk a látóhatár függvényében rajzolódik ki. Van, aki úgy véli, a látóhatáron egymásba fordult két óriás tükörkép által látunk, van, aki meg a látóhatárt tartja látásunk origójának, merthogy ez a látószólag elválasztó – valójában egybeöltő – pont, az ég és föld találkozási helye. Én úgy mondanám, hogy a (látó)határ az, ami láttat. A közép. Ez az egyetlen élő táj, ahol a látóhatár ennyire éles, egyértelmű, egyenes és mozdulatlan. A táj világosan tagolt, ám a kettős jelleget általunk egybeoldó képe eleve le- vagy fölfele irányítja a tekintetet, s véle a szellemet is. Idelentről az ember számára az ég a nagyobb, a súlyosabb, a nyomasztóbb. Léleknövesztő terhe vállalásra, megvállásra készlet. De ezen belül mégis más a helyzetem/érzetem a világban, ha felállok, és körülölel az ég, és más, ha leguggolok, és a földet tolva az arcomba elnyel a szikes. A látóhatár süllyedése-emelkedése tehát „nyitottabbá” vagy „kötöttebbé” tesz. A jobbra vagy balra forduló tekintetem a jövő vagy a múlt felé mozdít el, azaz vissza- vagy előremozdulok a horizonthoz sorozódó ezernyi fű, fa, ember, ház... „kottajele” mentén. A helyemtől, tekintetemtől, szem-pontomtól

függően látom-élem ezt a tájat, és a benne hullámzó sorsomat. Helyzetemtől függően lehetek együtt az Egésszel vagy beleveszve egy adott Részbe. Minden apróság számít. Egy kis fűszál, egy vékonyka túske tartja ezt a boltozatot, vagy egy hangya, egy tehénlepény, netán a távolban fűszálnyinak látszó juhász. A Kicsinek és a Nagynak, a Résznek és az Egésznek, a Csöndnek és a Hangnak, a Súlyosnak és a Könnyednek egymást átható, szétterülő-ölelő, egy-séges tere a sík. Tiszta kép: az ég és föld kettős „présében” bévül az emberke fűszálnyi „létrája” – utalhatnánk Hamvasra és Weöresre.

Ezért a mai széteső, részletekbe, szélsőségekbe fült világban e vidék szelleme fölértékelődik. Mert itt minden a középtől függ, és a középhez viszonyul. Az ősi mértékhez. Ekként, mondhatni, hogy e táj a megtestesült mérték.

Künn állva a pusztán tehát minden bévülre kerül.

Ahol eldől a sorsunk.

*

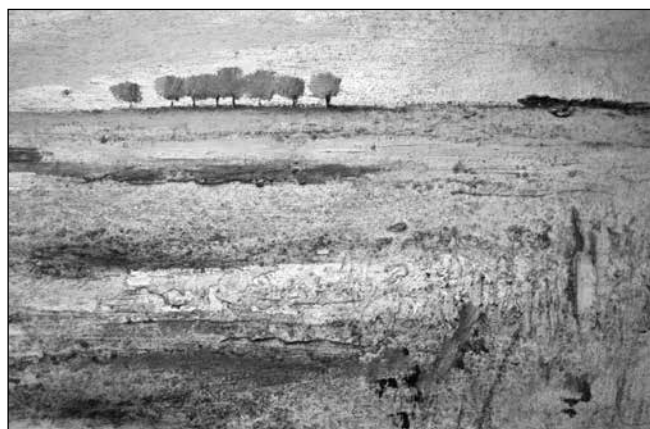
A táj óriásprése szülte egyértelműség a túlélés feltétele. Minden egyértelműsíteni kényszerít, pontosabban: az egyértelműséget kéri. Nem lehet elbújni. Amorf, alakatlan világ itt nem él meg. Viszont a teljességet tömöríteni nagyon nehéz. A legnagyobb feladatok egyike. Éppen ezért a kemény válaszok, drámai, tragikus lélek, torz kisiklások terepe e síkság. Ledarálja, ami nem kell. (A nagy kultúrák magától értetődő egyszerűsége is innen fakadhat.) Mindezt persze nehéz elviselni, talán ezért is oly zártak, kemények lakói. Közben létük az ellenkezőjét kérné. Az árvaság, a szeretetlenség drámáit a síkság és a puszták századok óta szaporítja. A szétszórt tanyavilág, a szigetszerű emberi magány, azaz a zártság és a szétszóratottság e vidék jellemzője. Mindeközben mindenki a közösség és a szabadság utáni vágytól szenved. Egy töről fakad tehát a síkság lakóinak kivételes érzékenysége és törékenysége. (Ne feledjük: a lakosságához képest sok – és még több elkallódó – tehetség jelenléte mellett éppen a mi vidékünk, a Dél-Alföld vezette sokáig a világlistát az öngyilkosságok számában. Mivel egyformán történt a szerb–magyar határ mindkét oldalán, bizonyítja, hogy nem társadalmi, illetve történelmi gyökerű a jelenség.) Az Alföldöt illető-

en Hamvastól tudjuk, hogy e nyílt tájon a többféle géniusz másodlagos hatásával is számolni kell, ami azt jelenti, hogy a normalitáshoz itt még több mindent kellene egyensúlyba hozni, többértébb, nehezebb az életfeladat. A lélek érzékenysége itt mindenkor fokozott, miközben ehhez az embert próbáló erőfeszítéshez ma az embereknek kevesebb az ereje, vagyis a hite.

*

Az Alföld transzparenciája igéző, könnyen rabul ejt. Mint egyfajta óriásszínpadon, rajta minden pőrén látható. A messziről üresnek tűnő televény az elemi egyszerűség nagyvonalú gesztusával ural. A ma eluralkodó kisszerű bonyodalmak, a túlbonyolítottság, a zsúfoltság, az áttekinthetetlen káosz lepattan róla. Ez az a táj (hasonlatosan az óceánhoz), ahol látszólag semmi kiemelkedőbe nem kapaszkodhat a szem. A mozdulatlan óriás leplét számtalan apró rezdülés, mocorgás, remegés, lassú vonulás szövi, az alig látható araszolástól a szárnyaló égi röpték gyönyörűségéig. A legkisebb szikes púp vagy földtúrás is a piramis élményével ajándékozik, de akár egy fennakadt műanyagzacskó is tonnányi szemétnak tűnik. Dobó Tihamér magyarkanizsai festő gondolatával: „A fűszál kis akcentusával megtámasztott nagy sík” muzsikája ez a táj.

A (telített) csönd és üresség foglatában. Körülírni nem lehet, csak sorolni a jellemzőit: a föld és a ráboruló ég színeit, ahogyan évszakokon át feszül az alsó világra a felső, s mindben milliárdnyi apró színfolt és vonalka lüktet, olvad a tekintetünkben egyggyé. Van például a havas télnek egy ködös pillanata, amikor ég és föld oly egyformán

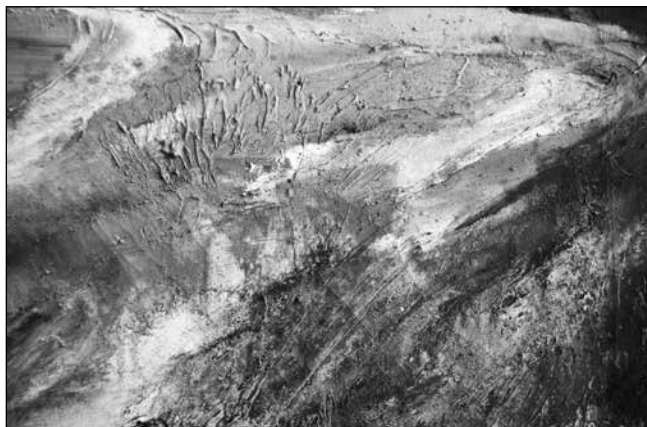
Járás IV., Dobó Tihamér festménye

szürke, hogy még a láthatár is eltűnik. Akárha a túlvilágon lennénk, az álomtalan álom ismeretlen csöndjében.

Vagy a nyár hangjai! A csönd nagy vásznára írt milliónyi apró zizegés, csipogás, cirpelés kottái. A csippenésre szélzúgás válaszol, a károgásra trilla, a vijjogásra susogás... micsoda szimfónia egy légy közeledő-távolodó röptének bonyodalma! Ha jól odafigyelünk, és mindent, mint folyamatos muzsikát hallgatunk, még az ember gépeinek oda nem illő bűgását, zúgását is minden alkalommal követi egy helyrebillentő hang vagy hangsor. Hangszínekkel, dallamokkal, ritmusokkal is gyógyít a természet!

Járás III., Dobó Tihamér festménye

(Részlet)

Észrevétlen benövi, helyrehozza az ember által elrontott világot. Végső soron itt minden a csöndet rajzolja körül, itt mindent a csönd éltet. Még most is, ebben a zaj borította világban is a Teremtés előtti, várandós csönd mennyei békéjét idézi. Aranykori Csöndből sarjadzó muzsika.

Akinek van füle, hallja.

*

Az alföldi kultúra, a táj szelleméből fakadóan, a szimmetrikus és aszimmetrikus hullámzásokat egyenrangúként kezeli, mindkettővel egyenrangúan él, az Összest egyedi szabadsággal: a csönd nagy tágas-ölelő biztonságával egyensúlyozza. Ez a folyamatosan harmonizáló szabadság kultúránk egyik rejtélye. Nyelvünk mélyén is ez él. Mivel olybá tűnik, mintha az anyag-mélyi/mögötti világ mozdíthatatlanságával lenne azonos, a Teremtés titkát hordozza. Amit megmagyarázni nem lehet, mert végső soron nem fölfejtethető, csak fölmutatható. Minél világosabban, annál használhatóbban, minél tömörebben, annál hatásosabban, és minél egyszerűbben, annál időtállóbban. A magyar népzene ilyen, és nem véletlen, hogy a népzeneből sarjadt, a népzenevel szervesen élő új zenéinknek ez sikerült. (Az újkori magyar képiásban ugyanez sajnos csak nyomokban, szigetszerűen létezik. Alkotóit a látvány felszíne erősebben rabul ejtette, mint mögöttese.) Még ma is van zenénk, amely nem a fogaskerekcsattogását vagy az ész képességeit tükrözi, visszhangozza. Ma sincs fölemelőbb, szívet dobogtatóbb érzés, mint amikor a zenénkből a természetesen pulzáló aszimmetriák (esés-ritmusok) végtelen – egyensúlyban tartott – változatait, a sokféle Kicsi-Nagy élő szívverését halljuk. Ezért dobban a magyar szív nagyot, ha a nyelvében is élő, parlandónak-rubatónak nevezett lejtést-hullámzást-aritmológiát érzékeli a magyar költészetben és muzsikában. A magyar kultúra megszólalásából – aritmológiai szempontból – leglényegesebbnek tartom a kicsi és nagy sajátos hullámzását, esés-ritmusban fölmutatott arany metszésű sorjázását, ölelő ívét, ezt a magyar módon egyensúlyozó hullámjelenséget. Pontosabban e forma mögöttesét: a lélekben hordott, belülről fakadó Élő Harmóniát – ami kultúránk minden részét áthatja. Az összes művészeti ágban jelen van, mint formateremtő erő. Miért magyar? Szavakba ez sem önthető, de jól fölismerhető, azonnal ráismerünk, mert vele és általa érezzük otthonosnak ezt a világot. Ezt a rejtélyes jelenséget, zenei vagy még elvontabb, aritmológiai kifejezéssel talán úgy is megfogalmazhatnánk, hogy a 2 és a 3 haladványának rendkívül sokféle, ám mindig (az élet kérte nyitottsággal) rendezett változata.

Kiemelve, hogy ezeknek a számoknak a mögöttes tartalma csak sejteti azt a ritmusban, dallamokban, ívekben, rajzolatban, színekben, tagolásban, osztottságban, tónusban... – az összes érzékeken átszűrhető tartományban megjelenő gazdagságot, amellyel ez a kultúra, a kultúránk él. Ennek ellenére – miként minden természeti jelenség – kultúránk egészében, felépítésében, megjelenésében mégiscsak egyszerűnek mondható. Egyszerűségét viszont gazdagon árnyalja, „díszíti”, úgymond befelé mélyíti, ezért egyidejűleg tömör, ugyanakkor kifinomult árnyalatokkal él. Tömbszerű, mégsem merev, hanem szerves televény, természetes, élő lüktetéssel, sajátos hajlékonysággal. Nem árt megismételni: minél világosabb, annál használhatóbb, minél tömörebb, annál hatásosabb, és minél egyszerűbb, annál időtállóbb. Mivel köldökzsinórával a teremtett világ mögöttihez-előttihez kötődik, a folyamatos árnyalás, egyensúlyozás, harmonizálás közben is Egy-értelmű marad. Mindenekelőtt a zenénkben, népmeséinkben, költészetünkben, ornamentikánkban, ősepítészeti emlékeinkben érhető tetten. Ezekben a legmagasabbrendűbb, ugyanakkor a legsajátosabb. Nemcsak tematikájában, motívumaiban, hanem arányaiban, léptékében, formájában – teljes tartalmában – a látható világ mögöttivel, szellemi állítással átítattott. És minden olyan újabb alkotás a mai napig ilyen, amely e Hagyomány szellemében fogant. Vannak, akik a fentebb leírtakat a magyar kultúra mélyében élő „kódnak” nevezik – én inkább az isteni lehetet párlatának. A változatlan valóságnak és a változó külvilágnak megfelelően alakuló, élő, kozmikus jelenség, amelynek Harmóniája – ősképe – mélyén a paradicsomi létre emlékező aranykori tudás sejlik. (Bartók a népzene-térmetési jelenségnek is nevezte.) Ha így van – márpedig a legjelesebb magyar alkotók érzik-tudják, s életművükkel kinyilatkozva bizonyították, hogy ekképp igaz –, akkor minden bizonnyal csak egy igen régi és nagy kultúra dolgozhatta ki. Elfelejtett idők öröksége, amely jelenleg erőnkön felül is megtart. Teremtői arculatához ma nehéz méltónak lenni.

Félrevezető sztyeppeinek nevezni ezt az alföldi kultúrát, mert nem nomád kultúra. Nem átmeneti jellegű, látása nem csak a látható Természet-Istenig terjed. Abszolút szellemi jel-

legű, ugyanakkor magasrendűen megformált és kimunkált állításai egy sok ezer éves kultúra maradványát őrzik. Ne féljünk kimondani: egy ősi, nagy kultúráét. Ezért tud időnként oly nagyot lobbanni, még a fekete újkor vége felé is, egy Bartókban, Csontváryban, Szabadosban..., hogy a világ is belekapaszkodhat. „Ahhoz, hogy egy kultúra megvethesse lábát az időben, paradox módon az állandóságban kell megkapaszkodnia” – vallotta Szabados György, aki az alföldi kultúra nagy apologétája volt. „Nem is ez a szikes az igazán nagy élményem, ez a száraz tenger, hanem ez a hatalmas égbolt” – mondta a Járáson a '90-es évek elején. Véle együtt hiszünk, hogy ennek a tájnak a génusza akár utolsó esélye lehet földrésznünknek e korszakos pillanatában. Az elkövetkező megújulás elképzelhetetlen az alföldi génuszból kibomló szellemiség nélkül. Az alföldinek nevezett kultúrához persze nemcsak az összes itt élő népé szükséges, de a többi táj génuszának szellemi hatása is megkerülhetetlen. (Ahogy – mint mondtam – a többi génusz számára is az alföldié.) Annyi azonban szerénytelenség nélkül kimondható, hogy e tájon összefogni és egybefoglalni az alföldi kultúrát eddig egyedül a magyar szellemiség égíse alatt sikerült. És ez nem akármilyen felelősség.

*

A nagy kultúrák az örök változatlanból merítettek, mindennapjaikhoz, a „szent hétköznapiakhoz” (Hamvas) is onnan vették a mértéket, a léptéket. Nem az ember megalkotta önös rendszereket, hanem a Mindenség örök, élő rendjét szolgálták, a Teremtés szellemét követték. Az isteni boltozatot emelték fölénk. Amely alatt minden és mindenki elfért, mindeneknek helye volt. A Mindenségről leváló, különálló emberi akarat legutóbbi évezredek az emberi önkényesség rendszereit hozták létre. Amelyben természetesen nem fér el minden. Életidegen módszerrel lehet csak fegyelmet és hatalmat, de nem rendet és uralmat tartani, így törvényszerűen fullad minden káoszba egy-egy korszak végén. Több évezrede vívja harcát az élet minden területén e két alapállás és a mögötte lévő szellemiség.

Valószínű ez az új szellemiség is, mint a betlehemi, egy félreeső akolban fog megszületni, mert amit manapság kultúráként a kirakatba he-

lyeznek, az legnagyobb részét a szellemtelenné szikkadt, halódó világ lenyomata. A mai tettek látszatcselekvések, bonyodalmaival civilizációnk önnönmagát köti gúzsba. A mellettünk ma is létező pusztaság a nem cselekvés, a passzivitás és a (telített) üresség megtestesülése. Mélyén (az alig tudott) szellemi mozdíthatatlansággal, az óvó (és létezését szülő) passzivitással. Újkori romlásunk fényében Hamvas Béla még a teljes magyar passzivitásban is lát pozitívumot: „...végigaludta ez a nép az utóbbi két évezredet [...] ami ma mindenképp több, mint tevőlegesen részt venni”... (ebben a borzalomban). A gond az, hogy ma már nem tudunk ily módon „aludni”. A lelket, szellemiséget őrző passzivitáshoz – a belső élethez – népünk nem képes önmagát a káoszból kivonni, ezért nem tudja megőrizni (az örök mozdíthatatlant birtokló) lelkeségét sem. Pedig az elkövetkező idők aktivitásának, teremtő cselekvésének ez lenne az alapja. Túlélésünk záloga magunkban fölismereni ezt az esetünkben „alföldi” mozdíthatatlanságot. Nem ismerünk még egy ilyen kort, mint a miénk, ahol a lélek ennyire érzéketlenné vált volna. Tömegjelenség a lelki élet elől menekülő embertömeg, a tompaságból a bestialitásba süllyedő emberanyag. Nem tudunk róla, hogy valaha ennyire levált volna az emberiség a Mindenségről, le a természetről, a természetességről. Mind ez idáig elképzelhetetlennek tűnt, hogy tömegek szakadassanak el a táj szellemétől, és begubózva egy elkülönülő steril művilágba meneküljenek, kábító paravánokba bújva leledzzenek. Ha volt is ilyen egykoron, azt természetesen eltörölte az idő. Olyannyira, hogy még emléke sem maradt. Hacsak nem vesszük Szodomát és Gomorát komolyan.

*

Mindenkinek gyorsabban ver a szíve, ha szülőföldjéről van szó. Ősi titok ez is, amivel egyre kevésbé vetünk számot. Pedig nekünk szánt, ránk mért, kimeríthetetlen erőforrás. Még mindig nem mondjuk fennhangon: a szülőföld elhagyása, a sors elől szökődés újabb kori divatja természetesen csak szétmorzsolódott, csonkolt életeket gyurmázhat. Még akkor is, ha a meszeségben tejben-vajban fürdik az illető. Tudatosítani kell, hogy nincs más útja a boszorkák által tejben-vajban fürdetett vándorlegénynek, mint

kiszakadni e halálos kényelemből és visszatérni életeorigójához, gondjai – léte – valódi csomópontjához. Hogy ereje teljében küzdhessen meg a sors kikerülhetetlen, hétfejú sárkányával.

Hasonló a helyzet kultúránkban. Lehangelő a tájkép, ha ma a sajátos arcú magyar kultúrát keressük: mindössze itt-ott fölcsillanó részek, magányos szigetek és morzsák. Többnyire teljes tudatlanság a sajátosságok felől és a beömlesztett arctalanság majmolása. Nemcsak a sajátos arculatról, hanem immár a saját arculat szükségessége felől sem tudunk. Az Isten- és Világtudat után – törvényszerűen – megszűnőben az Ön(nönvaló)-tudat is.

Eleddig a magyar nyelv (mögötti szellemiség) erejét példázta pl. a magyar költészet különös újkori története is. Az utóbbi évszázadok alatt sokféle verselésmódhoz igazodott, fölshipantva azok tartalmát, ritmusát, zeneiségét, de költészetünk mégsem vesztette el arcát, hanem a változásban, bővülve is megtartotta saját jellegét, létértelmét. Persze, akkor még volt idő az emésztésre, és volt szellemi erő a külső hatást megemésztetni, saját magunkhoz igazítani. A gyorsuló időhöz igazodó lélek s a vele csökkenő szellemi erő, valamint az általa fölradott mögöttes morál ma elnagyolt, kisszerű és gépies válaszokat szül.

A lélek próbatételei ezek a végtelenül elkeserítő állapotok. A kérdés nem a mindenképpen bekövetkező megújulás eljövetele, hanem az, hogy beleragadunk-e hosszasan a fekete idő iszapjába, vagy egy óriási pusztulás előtt mégis fényre ér a lélek, s mindezek már az Új szülési előfájdalmi? (A Böhme által kinyilatkoztatottak szerint a Genézisben fanyarságból, fájdalomból, kínból teremtődött az első fényszikra.) A teljes leépülés mélypontjához közeledve, de a megújulás fölemelő erejét még nem érezve, a fő kérdés tehát, hogy mi a teendő.

A válasz sem új: a Teremtés dicsérete és a földi világ fölemelése. Úgy emlékszem, Pázmány Péter mondta: „A magyar dolga: Istent lásd és mondd.” A módszer is régi: az áldozatos élet Isten, világ és ember iránt. Ami jelenségként új: hogy mindehhez immár szükségszerűen az egész civilizációval, a civilizáció teljes életrendjével szembe kell menni. Minden elemével, minden pillanatban. (Időszerű kifejezéssel: a normalitás fenntartása.) Ehhez tudatosan és határozottan

ki kell lépni a kétségbeesés sötétjéből. A sötét pusztulást átlátva, belőle semmit sem letagadva, tudatosan az örök fénybe kell állni. Ha naponta nem tapasztaljuk az eredendő, el nem rontott világot és annak áldó hatását, lelkünk, testünk elsovrad. Csak ekként lehet a mindennapok harcaihoz, de akár csak a túléléshez is erőt gyűjteni. Közhelynek tűnő mondatok, amelyeket kimondani mindig könnyű, de megvalósítani e végletesen anyagelvű világ mindinkább elerőtlenítő zűrzavarában rendkívül nehéz.

*

Végezetül: mit kér az alföld tőlünk?

Azonosulást, akár a többi Hely Szelleme. Minden hely szelleme egyetemes létkérdést formáz, hiszen kultiváltságot, magasrendű közösséget csak véle-általa lehet kialakítani, de az alföldin, éppen most, egy (megújuló) korszellem múlik.

Mit mond pontosabban a pusztá? Ha tudnám, nem rajzolnám újra és újra majd 50 éve, nem bóklásznék minduntalan fényképezőgéppel, kamerával is fölötte. Fűszál, ember, szikes folt, látóhatár, felhők, nap... mindezek volta nékem a világ legizgalmasabb dolga. Valószínű születés előtti a vonzalom eredete. A mozdulatlanok tűnő látványt az idő múlásával még inkább életbevágónak érzem, ahogy öregszem, egyre erőteljesebb alászállásra sarkall. Úgy érzem, ha nem ölelhetem önmagamban is e síkságszelet világos képét, akkor elvesztem. Mert itt az orrom, az orrunk előtt a megoldás, csak le kéne hajolni...

De e táj szelleme, genius locija, jóval többet kínál, mint a megzavarodott lélek öntisztítását, gyógyítását. A mozdíthatatlanság geniusa egy régi-új kultúra alapzatát őrzi a mélyben és

Ökörnyál, Dobó Tihamér rajza

a magasban. Itt van nekünk ez az istenadta táj, amelynek egyértelműsége szinte kiköveteli a megújítást. Olyan szerves – nem merev, dogmamentes – életrendet kínál, amelyet eddig csak ősi, kiművelt kultúrák biztosítottak. Az örökkévalón mért pillanat felelős magatartásával.

Ami immár – bizton érzem – a mélyben megfogant. Gyönyörű részeket láttam már az alföldi szellemből megvillanni. De teljes életműveket még nem. Mert művelőinek ezt előbb önmaguk-

ban kell letisztítani, felépíteni és művelni (kultiválni). A kifinomodott lélek és a beavatódott szellem erkölcsi fedezete mentén. Figyeljünk hát magunkra, és figyeljük Őt magunkban, hiszen való: mi Istenben és Isten mibennünk.

Minőségelvű, szeretetet igénylő feladatot kér e hely szelleme. Innen óriási nehézsége, ugyanakkor ez megtartó ereje.

Magyarkanizsa, 2020 júniusa

Életfa – részlet